

Dones joves i política; una tensió no resolta

Maria Freixanet Mateo

Col·leccions CiP

Articles Feministes

número 11, 2011

Institut de Ciències Polítiques i Socials
Adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona

Col·lecció d'Articles Feministes

Aquesta col·lecció d'articles digitals és un espai de reflexió sobre els èxits i els reptes feministes a la Catalunya d'avui. Es tracta d'una col·lecció no periòdica d'encàrrecs a persones expertes sobre temes candents pel feminisme; articles acadèmics curts baixats a l'anàlisi pràctic de la realitat i l'actualitat.

Autora

Maria Freixanet Mateo és llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració i Màster en Polítiques Públiques i Socials per la Universitat Pompeu Fabra i la John Hopkins University. És la coordinadora del Programa Ciutats i Persones i s'ha especialitzat, primer a l'Observatori Social d'Espanya i després a l'Institut de Ciències Polítiques i Socials, en la recerca politològica en l'àmbit de les polítiques públiques i del gènere. Ha escrit sobre inequitat i gènere, sobre canvi de model productiu i límits de l'economia i sobre participació política.

Encàrrec

La primera versió d'aquest article respon a un encàrrec de la Regidoria de les Dones de l'Ajuntament de Barcelona per a un debat amb dones joves, en el marc del treball de la Regidoria amb el Consell de Dones de Barcelona. L'objectiu era apuntar idees sobre com participen les dones joves a partir d'un anàlisi de com participen les dones i com participa la gent jove.

La participació política

La política, del grec "politikós", relatiu a la gestió de lo col·lectiu, de la polis, la ciutat.

Vivim en societat, i vivim en una societat que es permet relacions desiguals entre col·lectius. Segons característiques personals que no controlem, que no decidim - com el sexe, la classe, el país d'origen, etc. - cadascú de nosaltres accedim a nivells de benestar diferents, a possibilitats vital diverses. Al nàixer ens són donades unes cartes, i són amb les que juguem tota la partida.

Alhora, cadascun de nosaltres, cadascú amb les seves cartes, tenim capacitats diferents d'influir sobre l'organització de la societat. El dibuix final d'una societat ve determinat per les pressions d'uns i altres, i evidentment d'uns més que d'altres.

La paradoxa es troba en el fet que aquelles persones pitjor situades en l'eix de benestar (les classes populars respecte a les benestants, les dones respecte als homes, les persones migrades respecte a les autòctones, etc.) també - i en conseqüència - estan pitjor situades en la capacitat d'influència i, per tant, tenen menys capacitat de pressionar per a revertir la seva situació.

Per a aquestes persones, l'eina clau per a canviar les relacions d'influència i, en definitiva, les desigualtats és la **participació política**. Cal prendre en consideració que la política és l'esfera de poder més accessible, en comparació al poder econòmic, eclesiàstic o mediàtic.

Cal entendre aquest espai de poder com a una oportunitat per a aquelles persones que demanden un sistema organitzatiu més just. Cal, doncs, participar per a transformar.

Com participem

L'article es centra en el com: "Com participem", i en com participa específicament un col·lectiu concret: la dona jove. Aquest col·lectiu es troba en la intersecció entre dos eixos de desigualtat: la de l'edat i la del gènere. Cal analitzar totes dues característiques vitals per separat i després conjuntament per a comprendre el comportament polític de les dones joves.

A partir d'aquest anàlisi ens serà possible desmentir dos tòpics: (1). Tòpic número u: "A la gent jove no li interessa la política". (2). Tòpic número dos: "Les dones són més conservadores que els homes".

Per a fer-ho, repassaré la informació bàsica sobre com participen les dones i la contrastaré amb les dades del Baròmetre d'Opinió Política i sobretot amb l'informe "La joventut catalana al segle XXI" de l'Observatori de la Joventut, font principal d'aquest article. Veurem que els dos tòpics, dues percepcions àmpliament instal·lades, cauen pel seu propi pes.

Com participen les dones

Comencem pel factor del gènere, fent un recordatori sobre els conflictes principals de les dones amb la política;

Reprenent la idea de la diferent capacitat d'influència derivada de la diferent posició en l'eix de benestar, les dones acumulen nivells més elevats de risc de pobresa, major precarietat laboral, més problemes de salut, menys disponibilitat de temps propi i major responsabilitat en els treballs invisibles (de cura, de la llar) que els homes (dades Idescat). Alhora i en conseqüència, tenen menor influència política i, per tant, menor capacitat de revertir la seva situació de desigualtat.

Així, en **política representativa**, les dones voten menys que els homes, són minoria com a càrrecs electes i ocupen menys llocs de poder polític (Dades Comissió Europea / Verge, 2009). En els últims anys hi ha hagut importants avenços legals (ex. paritat), però aquests canvis legals no van acompanyats dels canvis culturals necessaris. Per aquest motiu, les dones que estan en política sovint són perifèriques (és a dir: no formen part del nuclis durs de poder) o bé es *masculinitzen* per a fer front a unes dinàmiques que els hi són hostils. També són minoria en les direccions dels partits, sindicats, organitzacions empresarials i socials; organitzacions que fan política. De la mateixa manera, també tenen menys capacitat de lobby, ja que les direccions de les empreses i els mitjans de comunicació estan altament masculinitzats.

Quan les dones lideren projectes, ho fan per menys temps (menor permanència en llocs de responsabilitat. (Falcó i Luria 2009 / Vallvé 2009). I sobretot queden excloses dels espais de poder informal (ex. nuclis de poder no declarats, figures que prenen decisions d'urgència en una organització, etc).

Però no es tracta només dels elements organitzatius. També els temes que entren en política estan masculinitzats. Existeix una sensació de que els temes que afecten específicament a les dones estan fora de l'agenda política (fora dels programes electorals i fora de les propostes governamentals). I el mateix succeeix amb els valors que imperen en la política: l'oposició i la competència. Hi ha literatura que sosté que aquests valors generen més rebuig entre dones que entre homes. Ja siguin apresos o naturals, les dones prioritzen

els valors horitzontals com la solidaritat i la mediació sobre valors verticals com la competència, l'oposició i el lideratge (valors tradicionalment masculins).

Així doncs, la sensació imperant és que la política representativa "no és el nostre món".

Però la **política participativa** no és un espai gaire més neutre. I és que aquesta manté una desigualtat molt subtil, difícil de detectar (De la Fuente i Freixanet, 2009).

D'entrada semblaria que les assemblees i els processos participatius, essent espais horitzontals, haurien de ser molt més còmodes per a les dones. Però mai podem oblidar que durant segles l'espai públic ha estat un espai únicament masculí, mentre que l'espai de les dones era l'espai privat i domèstic. Elles han estat educades durant molts anys per a relacionar-se en l'esfera privada, i encara avui pràctiques com parlar en públic queden molt allunyades de moltes dones.

El resultat és que les dones intervenen en menor mesura que els homes en les assemblees (parlen menys vegades i utilitzant menys temps). A més, les dones s'ho pensen més abans d'intervenir i no acostumen a repetir conceptes si ja han sortit. Per altra banda, la seva opinió té menys pes en les conclusions finals, i són intervencions més qüestionades (i autoqüestionades. Ex. Ús del "jo crec que...", "potser m'equivoco però voldria dir que...").

Amb tot, val a dir que hi ha apunts de millora, donat el procés d'empoderament creixent de moltes dones, sobretot vinculat als nivells educatius, cada vegada més alts per a les dones. Aquest haurà de ser el motor del canvi, però el que és evident és que existeix una tensió entre les dones i la política. Les dones, avui, senten que la política no obre espais per a elles, no les contempla, no les respecta.

Com participa la gent jove

Existeix una preocupació latent sobre la no participació de la gent jove. Hi ha veus que acusen la gent jove de "passar de la política". Es parla de desafecció política, d'un augment important de l'abstencionisme, fins i tot el parla de crisi del sistema polític.

La realitat és que la gent jove té dades similars a la gent més gran en interès per la política. Els hi interessa tant o tant poc com a la resta (Joves 18-29 anys: 50,5%. Majors de 29 anys: 52,1%. Totes les dades d'opinió política: BOP). Alhora, també presenten dades similars pel que fa a la percepció de la eficàcia política externa (la capacitat d'incidir de la ciutadania). La meitat de la gent jove registren sentiments positius; creuen que la gent té capacitat per a influir en política.

El que sí que és cert és que hi ha indicis de canvi en les formes de participar: La gent jove es sent menys identificada amb determinades formes de participació institucional (Enquesta

joventut 2007). La gent jove presenta menys vincles amb els partits i altres organitzacions polítiques, participen menys en els processos electorals i registren dades de menys satisfacció amb el funcionament de la democràcia (amb el dia a dia, no amb el sistema democràtic. Satisfacció amb el funcionament; Joves d'entre 18 i 29 anys: 48,4%. Majors de 29 anys: 53,6%).

Per contra, existeix un augment de la sensibilitat de la gent jove respecte al context polític. És a dir, els moments de crispació política, de mobilitzacions socials o de major competència política aconseguen mobilitzar molt més la gent jove. I és que la gent jove està atenta al seu entorn polític i pren decisions individuals i puntuals.

Així, augmenta entre la gent jove l'ús de formes d'expressió política puntual, com és la protesta o manifestació, i també aquelles formes de política individualitzades, com és el consum polititzat (ex. boicots a productes, comerç just, etc.).

En definitiva, hi ha una disminució dels vincles constants, però la major sensibilitat al context i l'augment de les decisions individuals polititzades fan pensar en un canvi en el comportament polític més que en un abandó del comportament polític.

Intersecció: dona i jove

Què passa si barreges la tendència de la gent jove cap a un major individualisme en les decisions amb un context polític-institucional marginador de les dones?

El resultat és una tensió no resolta, tal i com apunten totes les dades tractades a l'informe "La joventut catalana al segle XXI", de l'Observatori Català de la Joventut.

Hi trobem que;

Les dones joves registren menys **interès** per la política, fins a deu punts de diferència amb els homes joves (en les dades de tots els anys. Ex. Homes Joves: 56% bastant o molt interessats. Dones joves: 44% bastant o molt interessades).

També, i conseqüentment amb la distància que senten les dones envers el sistema polític, tenen menys percepció d'**eficàcia** política externa (Homes joves: 55,3%. Dones joves: 47,9%). És a dir, elles no creuen tant en la capacitat d'influència de la ciutadania.

Aquestes dues dades (interès i percepció d'eficàcia) són essencials per a la motivació personal a participar. Evidentment també hi ha altres factors que determinen la participació – no participació política (Serracant i Soler, 2010)

Un d'ells és els **recursos** que tens: Disposar dels recursos i habilitats que et permetin comprendre el funcionament de la societat, del sistema polític i de les teves possibilitats;

disposar del temps necessari per a participar (el temps té un gran component de gènere), el fet de tenir un entorn favorable (afavoreix que participis el fet de viure en un barri amb teixit social organitzat i associacions), etc.

I també és molt influent la **ideologia** política. En el cas de les dones joves, caldria parlar especialment de dos eixos ideològics: la posició esquerra-dreta i la posició materialisme - postmaterialisme.

Pel que fa a la posició ideològica, l'**autoubicació en l'eix esquerra-dreta**, existeix mig punt de diferència entre joves i adults, estant la gent jove sempre una mica més a l'esquerra que la gent adulta (Joves: 4,05; Majors de 29: 4,40. / Extrema esquerra = 0. Extrema dreta = 10).

Però el que és realment important aquí és que el gènere ha perdut importància per a explicar aquesta autoubicació. Històricament, les dones apareixien sistemàticament més a la dreta que els homes, altament influïdes per l'educació conservadora rebuda i per la religió. Avui, pràcticament no hi ha diferència entre els homes i les dones joves. (Dones joves: 4,07. Homes joves: 4,04).

L'altre eix important per a parlar de la gent jove és el del **materialisme** (Materialistes = prioritzen, per a ubicar-se políticament, qüestions materials com l'economia, la classe social, la seguretat física o l'ordre social) - **postmaterialisme** (Postmaterialistes = prioritzen, per a definir-se políticament, qüestions no materials com serien la llibertat, la solidaritat, l'ecologia o el feminisme).

Exemples de valors materialistes: Interès en mantenir l'ordre en el país, lluitar contra la pujada de preus, lluitar contra la delinqüència, mantenir una taxa elevada de creixement econòmic, lluitar per uns bons salaris...

Exemples de valors postmaterialistes: Demanda de participació en les decisions polítiques, comunitàries i les del lloc de treball, protegir la llibertat d'expressió, procurar que l'entorn estigui més cuidat, lluitar per unes ciutats d'escala humana, voler una societat on els diners no siguin importants,...

Aquest és un eix important desde que Ronald Inglehart va parlar del canvi en els valors (Inglehart 1977)¹. Inglehart explica que els valors es formen durant el procés de socialització, i que mentre que les persones que de petites han patit privacions després es situen en lògiques materialistes, les que no les han patit es poden permetre identificar-se a partir de valors més postmaterialistes.

¹ Per a una aplicació del concepte a Espanya veure: "La escala de postmaterialismo como medida del cambio de valores en las sociedades contemporáneas", de Juan Diez Nicolás.

És en aquest sentit que s'entén que la gent jove de les societats occidentals, que han crescut dins els Estats de Benestar i no han patit privacions extremes com les que es deriven d'una guerra, s'ubiquen cada vegada més a través de valors postmaterialistes. (Enquesta Europea de Valors 2000: El 46% de la gent jove a Catalunya prioritza els valors postmaterialistes. Dada per a la gent més gran: 36,5%).

On participem

On participa la gent jove és objecte d'estudi principal de l'Informe "La joventut catalana al segle XXI" de l'Observatori de la Joventut, el contingut del qual voldria traslladar aquí. A nosaltres ens interessa específicament **on participa la dona jove**, per a entendre el seu comportament polític. Veiem:

- Participa en partits i sindicats?

La participació política a través de partits i sindicats és essencial per al sistema democràtic. Són actors clau, indispensables tal i com està formulada la democràcia avui. Són, a més, el tipus d'associacions on l'objectiu d'influir és més clar i més fort. La realitat, però, és que compten amb una molt baixa afiliació al nostre país.

És realment preocupant el fet que els nivells d'afiliació, de proximitat i de confiança en partits i sindicats que demostra el conjunt de la població ha anat disminuint en les últimes dècades (en totes les societats occidentals i per a tots els grups de població). Aquest és un fet que no pot passar-se per alt, i que necessitarà d'una resposta, d'un canvi polític.

Les dades d'afiliació, a més, són encara més baixes si parlem exclusivament d'afiliació juvenil. Aquest fet té a veure amb dos dinàmiques: el factor generació i el factor edat (Serracant i Soler, 2010). Per un costat hi ha un tema generacional, que fa que les noves generacions prefereixin altres formes de participar (més individualitzades i puntuals) que no la pertinença clàssica i constant a un grup. Per altra banda, hi interfereix el factor de l'edat, que presenta una corba en el vincle amb els partits, que augmenta amb l'edat i torna a disminuir a la tercera edat.

Però el fenomen comentat s'extrema si posem la lupa específicament en l'afiliació juvenil femenina: Homes joves: 2,1% - Dones joves: 1,4%. Les dones joves rebutgen encara més els vincles constants, ja que el factor gènere fa que sovint es sentin excloses dels sistemes formals d'interrelació i participació política.

En definitiva, la gent s'afilia poc, la gent jove encara menys i les dones joves pràcticament gens.

- Participa en associacions?

“A Catalunya, un de cada tres joves pertany a una associació”, diu la Secretaria de Joventut. (Homes joves: 34% - Dones joves: 30,1%. Enquesta 2005). De nou, ens trobem amb una distància explicada pel gènere. Elles participen, però participen menys.

Per altra banda, cal no oblidar que elles quan participen, ho fan a la base. Existeix una segregació vertical important que fa que les dones tinguin majors dificultats que els homes per a accedir als càrrecs i llocs de direcció (aquest fenomen està àmpliament documentat per als partits, sindicats i organitzacions empresarials, però també es reproduïx – en menor mesura, perquè gestionen menors quotes de poder – en les associacions juvenils).

- Participa en les noves organitzacions polítiques?

Per a noves organitzacions polítiques s'entén ONG's, organitzacions feministes, moviment okupa, moviments socials alternatius en general, etc. Aquests acostumen a ser espais polititzats – apliquen ideologia: fan política – menys rígids i menys estructurats. Per aquesta naturalesa més flexible i menys jeràrquica, són moviments amb més aflluència de gent jove (2,3%, mentre que per als partits i sindicats la dada era del 1,8%), tot i la dificultat intrínseca de quantificar un moviment poc organitzat.

Val a dir, però, que continuen presentant un biaix de gènere: (Homes joves: 2,7% - Dones joves: 2%. Secretaria de Joventut). Aquest biaix té molt a veure amb les dinàmiques que es generen en els espais de deliberació i decisió “lliures i horitzontals”, en els quals s'hi aplica una desigualtat de gènere molt subtil i difícil de combatre, tal i com ja s'ha comentat a l'apartat de democràcia participativa al principi de l'article.

- Participa en accions individuals formals?

Si entrem en la participació política individual les dades milloren.

La participació formal individual per excel·lència és el vot, l'expressió més elemental de l'opció política ciutadana. Per al vot, existeix una diferència important en el seu ús entre la gent jove i la gent més gran. (Exemple. Participació en les eleccions a Catalunya 2006: Joves: 50,5% - Grans: 70,9%. Idescat). La gent jove vota molt menys, i tornem a trobar-nos amb el factor edat i el factor generació que afectava l'afiliació als partits; Per edat, existeix una corba d'edat que fa que votis cada vegada més quan passes la joventut i cada vegada menys quan entres a la tercera edat. Per generació, ens trobem amb unes generacions de gent jove que han conviscut sempre amb el dret a vot i ho viuen amb

naturalitat. Les generacions anteriors a aquestes donen més valor al vot perquè no n'han gaudit sempre, i es mostren més zeloses del seu dret.

Però la clau en les dades sobre el vot es troba en el fet que, per al vot, pràcticament no hi ha diferències entre homes i dones joves (Homes joves: 50% - Dones joves: 51,2%). Cal dir que ens trobem davant la primera dada en què elles, les dones joves, participen tant com ells.

Aquest ús del vot és degut a que es tracta d'una acció individual, i per tant no existeix la relació amb la institució o amb alguna branca del sistema, que sovint provoca tensions envers les dones.

- Participa en accions individuals informals?

Aquesta és la clau de la participació juvenil femenina.

D'entrada, veiem que els i les joves assisteixen més a manifestacions, signen més peticions polititzades i boicotegen o consumeixen més productes seguint criteris polítics, que no pas la gent més gran (Tota la informació: Serracant i Soler, 2010).

Fa una dècada, aquestes eren pràctiques marginals. Avui estan àmpliament esteses, especialment entre la gent jove. (El 54% de la gent jove ha assistit a una protesta (manifestació o petició) durant l'últim any. El 43% dels i les joves han realitzat consum polític durant aquest mateix període).

I entrant en la diferència de comportament entre homes i dones joves, la Secretaria de Joventut ens proveeix de dades fonamentals:

Protesta: Homes joves: 49,9% - Dones joves: 57,9%

Consum: Homes joves: 40,3 % - Dones joves: 45,6%

Les dones joves són molt més actives que els homes joves en la protesta política així com amb les decisions polítiques aplicades a la vida quotidiana. A diferència del que apuntaven les dades de participació formal i institucional, les dones joves ens demostren que elles estan polititzades, però que ho expressen a través de decisions individuals alternatives.

Les dades demostren que les dones joves tenen interès per la política i que, a més, fan política a partir de les seves decisions quotidianes individuals. Per tant, queda desmentida la dada sobre el seu desinterès: són dades mal fetes, preguntàvem malament.

Propostes d'actuació

S'entén, doncs, que les dones joves demostren en el seu dia a dia la voluntat d'influir políticament. Però els canals de participació i d'organització que els hi estem oferint fins al moment no les convencen; Per raó de gènere, es veuen sistemàticament mal tractades o empeses fora del sistema polític. I per un tema generacional, opten per participar de forma puntual, crítica, individualitzada.

Però no vol dir que no facin política: Fan política, perquè són les primeres en acudir a posicionar-se i mostrar la seva opció en aquells espais individuals i lliures, no jeràrquics (manifestacions, firma de peticions,...). I fan política cada dia, perquè són les primeres en aplicar sobre la seva vida quotidiana les seves opcions ideològiques (boicots, consum responsable, etc), transformant ja així la seva realitat.

A partir d'aquestes dades es fa evident que cal repensar la relació de les dones joves amb la política. Cal mirar críticament com s'ofereix la política a les dones joves, i quines alternatives tenim per a elles.

Si no hi intervenim, cal entendre que la posició de les dones joves davant el sistema polític té possibilitats múltiples. N'hi ha dues, una de conscient de la desigualtat que pateixen i l'altra d'inconscient, que fan emergir dos riscos pel que fa a les possibles reaccions de les dones joves enfront el sistema. Són dues posicions contraposades i perilloses davant el tema;

Opció conscient: "La política formal no ens vol, nosaltres tampoc a ella". Aquesta reacció de rebuig és totalment comprensible donada l'hostilitat percebuda per les dones joves enfront l'organització de la participació política. És, però, una reacció perillosa, ja que la política formal pren avui decisions que afecten pràcticament la totalitat de les nostres vides.

Opció inconscient: "La igualtat ja està assolida. Nosaltres ja participem i tenim els nivells de benestar que ens corresponen. Avui, hi ha dones ministres i dones empresàries. Jo no sóc feminista, ja no té sentit". Aquesta invisibilització de la desigualtat és tant o més perillosa que la posició anterior, i està àmpliament instal·lada entre les dones joves (i evidentment entre els homes).

La igualtat legal, així com l'acceptació en el discurs políticament correcte de les receptes de la igualtat de gènere, estan creant la il·lusió de que ja ens trobem, de facto, en un sistema

equitatiu. Aquesta fal·làcia és fàcilment desmentible a partir de qualsevol dada observable, però es troba instal·lada i amplificada pels altaveus del sistema polític, mediàtic i econòmic.

Davant aquests riscos, entenc que cal treballar des de dos fronts;

(1). L'acceptació dels canals polítics informals com a formes vàlides i normalitzades d'expressió política. El sector públic pot plantejar mètodes de consulta ciutadana puntual i individual com seria, per exemple, sistematitzar la convocatòria de referèndums per a la presa de les decisions més importants d'un poble o ciutat, introduint-hi la opció 2.0 per a minimitzar costos i augmentar la participació juvenil. En la mateixa línia d'acceptar les opcions polítiques que implementen les dones joves, un Ajuntament pot, també, valorar el consum ètic com una forma d'expressió política i ser proactiu i exemplificador al respecte.

(2) Continuar amb el treball de detecció dels espais polítics amb inequitat per raó de gènere i combatre'ls (mesures legals, quotes, etc). Actuar de forma proactiva per a la introducció i permanència de dones joves en la política formal i especialment en els nuclis durs de decisió política. Cal normalitzar la seva presència i premiar les formes de comportament horitzontal i cooperatives, amb l'objectiu últim de feminitzar dels valors imperants en la política formal.

Referències

Informe "La joventut catalana al segle XXI. Una anàlisi del Sistema d'indicadors sobre la joventut a Catalunya". Pau Serracant i Roger Soler. Observatori Català de la Joventut. Secretaria de Joventut 2010.

Publicació "Polítiques de Gènere i Participació Ciutadana al món local". Coord: Maria de la Fuente i Maria Freixanet. Seminari CiP. ICPS 2009.

Publicació "Dones a les institucions polítiques catalanes: El llarg camí cap a la igualtat (1977-2008)". Tània Verge. ICPS 2009.

Informe "Dones i representació política: Permanència en els càrrecs, nivell i tipus de responsabilitats (1977-2008)". Albert Falcó-Gimeno i Maria Lúria Roig. Col·lecció d'Informes. Programa Ciutats i Persones. ICPS 2009.

Informe "Dones i presa de decisions. Anàlisi comparatiu de la presència de les dones en els espais de decisió política a nivell europeu". Clàudia Vallvé. Col·lecció d'Informes. Programa Ciutats i Persones. ICPS 2009.

Article "Per a l'equitat en la participació, quin model democràtic?" Maria de la Fuente i Maria Freixanet. Revista 4 idees. Cooperació 2009.

Publicació "The Silent Revolution". Ronald Inglehart. Princeton University Press 1977.

...

Dades sobre opinió política: Baròmetre d'Opinió Política. Centre d'Estudis d'Opinió.

Dades sobre comportament polític de la gent jove:

Enquesta joves, participació i política. Secretaria de Joventut. 2005

Enquesta a la joventut de Catalunya. Secretaria de Joventut 2007.

Dades sobre condicions de vida, treball, salut, usos dels temps: Institut d'Estadística de Catalunya, de la Generalitat de Catalunya.

Dades presència d'homes i dones en àmbits de decisió de la UE: Banc de dades "Women and men in decision making" de la Comissió Europea.

Dades materialisme – postmaterialisme: Enquesta Europea de Valors i Enquesta Mundial de Valors.

Dades electorals: Institut d'Estadística de Catalunya, de la Generalitat de Catalunya.